

EL CATALÀ ORAL ALS MITJANS *

IVAN TUBAU i COMAMALA

Em sento molt feliç de ser aquí avui. I no pas perquè aquesta sigui, com acaba de recordar-nos el president, la casa de la Norma, sinó per un motiu més entranyable, i penso que en aquest cas l'adjectiu és pertinent: aquest és el meu barri. Vaig néixer a cent metres d'aquí, al carrer que ara en diuen Junta del Comerç, però que abans de la guerra se'n deia Mendizábal. Una mica més amunt, a Pintor Fortuny, hi van viure molts anys la meva mare i una de les meves ties-àvies. I una mica més amunt encara, a Elisabets, hi vaig estudiar art dramàtic: en aquells temps —parlo de finals dels anys cinquanta—, l'Institut del Teatre era al número 12 del carrer Elisabets. I quan ja no hi havia classes, a l'estiu, tots els estudiants de l'Institut veníem a passar la tarda al pati de l'antic hospital, quan encara aquest meravellós jardí de Babilònia d'aquí al costat no es deia de Mercè Rodoreda.

Bé, tinc un model de *rapport à la société*. I ho dic en francès perquè a mi totes aquestes coses rituals —que d'altra banda m'agraden molt— sempre em vénen en francès, per raons que segurament després explicaré: les tinc interioritzades en francès. El model que tinc és el que va fer servir la setmana passada el meu company Romà Gubern a l'Associació Catalana de Crítics i Escriptors Cinematogràfics, de la qual, entre els aquí presents, en Romaguera i jo mateix també som membres. No sé si el model Gubern és *light* o *heavy*, però és el que em dispo a copiar.

Anem-hi, doncs. El model governià —no pas gubernatiu— comença explicant on és en aquest moment l'autor del report. Doncs sóc a Mallorca, que és on em portarà el curs que ve aquesta llarga recerca meva, més aviat artesanal, sobre la llengua parlada a la ràdio i la televisió del domini lingüístic català. A Mallorca i —si Déu vol, diria si fos creient— també a València. Els possibles ajuts materials depenen de les eleccions en tots dos casos, però ja m'han explicat els meus guies de l'illa —l'Aina Moll i la Maria Antònia Oliver entre d'al-

* Resum de l'exposició feta a la SCC el dia 13 de maig de 1991.

tres— que allí les persones signifiquen més que les sigles, no pas com aquí.

Suposo que en aquest punt convé que expliqui ja com va començar aquesta història. Va començar a Cambridge l'any 1982. Estava allí escrivint un llibre de poesia —que després s'ha publicat a can 62 i es titula *Les ostres i el vi blanc*—, concretament la primera secció que en vaig fer, que es diu «Rubaiyyat de Cambridge», una mica per les mateixes raons òbvies que les *Elegies de Bierville* es diuen com es diuen, i amb això no intento pas, Déu me'n guard, parangonar-me en cap sentit amb l'autor d'aquelles elegies. Bé, doncs tot escrivint aquells poemes, i mirant molts materials sobre el que podríem dir-ne els models de llengua —perquè volia aplicar aquell principi de Jorge Guillén que diu, referint-se al llenguatge poètic: «*Sólo puedo usar palabras que he vivido*»—, em vaig adonar que hi havia alguns estudis sobre la llengua literària (vull dir sobre el que Pompeu Fabra en deia llengua literària, i que ara potser en diríem estàndard escrit) i gairebé res sobre llengua oral. L'única excepció notòria eren les poques pàgines de *Lleures i converses d'un filòleg* que Coromines dedica a l'elocució dels actors.

Que fins i tot la carrera en la qual m'havia doctorat tres anys abans es digués filologia ja era significatiu d'aquesta mateixa manera d'entendre els estudis de llengua. Com si estudiar la llengua fos estudiar textos, quan ja el pare de la lingüística moderna, vull dir el senyor Saussure, havia dit a començaments d'aquest segle —que ara s'acaba— que el que importava era fonamentalment la llengua oral, i que l'escrita era un fet posterior i com a tal només una traducció gràfica del fet previ, la parla. Si fa no fa, eh?

Em va semblar absurd que s'intentés establir un estàndard escrit havent-hi, com hi començava a haver, la possibilitat d'estudiar com s'anava fent l'estàndard oral, vehiculat lògicament pels mitjans audiovisuals. Ja en Francesc Vallverdú especificava —en un llibre molt interessant, encara que lògicament *daté* perquè em sembla que la primera edició és del 1968, *L'escriptor català i el problema de la llengua*— una sèrie de registres en què s'havia de dividir la «llengua literària» fabriana. Entre ells hi havia, lògicament, la llengua literària pròpiament dita, o sigui la llengua per fer literatura, que era la que en aquell estiu de 1982 em capficava, ja que estava fent poemes. Però encara em preocupava més la relació entre aquesta llengua literària, concretament poètica, i la llengua parlada real, les paraules viscudes per tornar a citar Guillén, o la paraula viva si us estimeu més que m'aixoplugui a can Maragall (l'avi de l'alcalde, naturalment). Quan en Vallverdú va escriure el seu llibre, parlar de l'estàndard oral de masses hauria sigut somiar truites, però em va semblar que al 1982 ja es podia començar a somiar-ne.

Em semblava evident que l'oral de la ràdio i la televisió havia de tenir més incidència que l'escrit de la premsa sobre la parla real de la gent; que la llengua parlada havia deixat de ser només la de la comunicació interpersonal i familiar o la d'una xerrada escadussera a València o a Ciutat de Mallorca. Calia, doncs, estudiar la llengua dels mitjans orals, la seva incidència sobre el que se'n diu la llengua del carrer, i la presència d'aquesta llengua del carrer —que és una mica diferent de «llengua d'estar per casa»— en els mitjans. Algú havia de començar a fer-la, aquesta feina. ¿Per què no jo? Així va començar aquesta història.

Vaig començar a fer allò que aconsellava Jean Guitten ja fa tants anys en el seu manualet sobre treball intel·lectual: fabricar un monstre; és a dir, anar omplint una carpeta amb tot el que trobaves sobre el tema i anar empastifant amb subratllats i notes tots els llibres que llegies sobre la matèria. La carpeta es va omplint, aviat se subdivideix *ad infinitum*, i la lectura es converteix en una impregnació obsessiva. És un procediment artesanal, però jo sóc un investigador antic i mai no sabré fer un bon ús de la tecnologia sofisticada. Això sí, aquesta parafernàlia rudimentària acaba ocupant tant d'espai a casa teva i a dintre del teu cap, que arriba un moment que et veus obligat a dir: «Hauria de fer un pensament».

Primer se'm va acudir que podia fer una mena de diccionari de dubtes destinat als professionals de la llengua oral a la ràdio i la televisió. Però un diccionari de dubtes que fes dubtar encara més, no pas un receptari per resoldre'ls, com per exemple el de Seco sobre el castellà. Jo sóc un optimista pel que fa a les coses immediates, però un pessimista a mig i llarg termini. Pel que fa a l'estat de la llengua ara mateix sóc tan optimista com en Ricard Fité, que és qui diu que està millor que mai, però pel que fa al seu futur sóc més pessimista encara que Modest Prats i tot el grup de Girona. Ara: penso, com Omar Khayyam, que les coses que ultrapassen el límit de la meua vida física previsible són relativament poc importants. Però en fi, tot i que l'optimisme immediat dóna sentit al pessimisme còsmic, aviat vaig veure que un diccionari d'aquesta mena quedava fora de l'abast d'una sola persona, i potser més encara si aquesta persona era jo.

Com que no em veia amb cor d'empendre la feineda del diccionari, vaig pensar que potser seria interessant que jo mateix veiés quin era l'estat de la qüestió i l'expliqué. Havia de parlar, doncs, amb totes les persones implicades en la fabricació —per part d'unes molt conscient, per part d'altres factual— d'un estàndard oral dels mitjans de comunicació de masses a Catalunya. (I en aquest moment dic Catalunya referint-me a la que els prudents denominen el Principat, i no a la Catalunya de Josep Guàrdia; en fi, a la Catalunya estricta, que és la

que tinc treballada, permeteu-me l'expressió.) A Mallorca i a València, com he dit al començament, encara no hi he arribat.

Aquí faré un incís, que em sembla necessari. Penso que els Països Catalans, des del punt de vista polític, són una entelèquia; no ja perquè la constitució espanyola impedeixi que es federin les comunitats autònomes, sinó per les pròpies diferències entre els tres processos. En canvi, com a entitat lingüística, tot i les diferències, els països catalans, amb minúscules, em semblen una realitat difícilment discutible. I aquí s'acaba l'incís.

Vaig començar per Catalunya, doncs, o per la Generalitat de dalt, perquè en aquell moment només aquí s'havia fet prou feina en aquest terreny com per poder establir un estat de la qüestió com el que jo pretenia. Ara ja s'ha treballat una mica més a la resta del domini lingüístic, sobretot a València, i em sembla que ja es pot estudiar. Mallorca tampoc no es pot deixar de banda, tot i que el que s'hi ha anat fent en aquest terreny sembla encara força modest.

L'estat de la qüestió a Catalunya és *El català que ara es parla*. No cal que expliqui aquí que aquest títol és una referència irònica, però com deia Umberto Eco la cosa pitjor que li pot passar a la ironia és passar desapercebuda; de manera que alguns han dit que si fa no fa jo preconitzava un retorn al «català que ara es parla» pitarresc. Home, és clar. Per dir-ho en francès, *il n'ont rien compris*. En fi. Un cop dit això, potser convé no oblidar que el subtítol del llibre és ben explícit: *Llengua i periodisme a la ràdio i la televisió*.

Al llibre hi diuen el que volen gran part dels principals implicats —potser no hi són tots, però tots ho són—, que és el que jo pretenia i per això és un estat de la qüestió: periodistes i locutors, correctors i assessors, directius de ràdio i televisió, professors de llengua i de periodisme, lingüistes. La gran majoria dels crítics sembla que només hagin tingut en compte el que jo dic en la introducció i els capítols primer i l'últim, que són extensos però no pas tant —ni de bon tros— com les converses, on una sèrie de personatges diuen coses interessantíssimes i ben diferents les unes de les altres. Entre el que diu en Ramon Barnils, posem per cas, i el que diu el Ferran Toutain, posem també per cas, hi ha distàncies siderals. És a dir: es tracta d'un panorama molt ampli i gens sectari, que és el que pretenia.

Mentre anava elaborant aquest estat de la qüestió, que no és un seguit d'entrevistes inconnexes sinó una recerca molt travada presentada mitjançant converses preparades a consciència i complementàries les unes de les altres, anava fent un programa pel circuit català de TVE. Eren 26 entrevistes amb personatges de la vida política, cultural i artística catalana, des de Macià Alavedra fins a Joan-Pere Viladecans, per dir-ho segons un ordre estrictament alfabètic.

Em va semblar que seria interessant veure quina era la llengua real d'aquesta gent, que constituïa un referent lingüístic tan poderós

com els locutors o periodistes de la ràdio i la televisió. Més poderós potser, perquè els locutors i periodistes operen en una determinada emissora cada un, en general, mentre que els protagonistes de l'actualitat informativa van de l'una a l'altra. Constitueixen l'elenc d'una mena de sèrie televisiva diguem-ne real, suposant que això que en diem la realitat sigui més real que la ficció, ja que —com saben fins i tot els estudiants de primer de ciències de la informació— la realitat informativa és una fabricació dels periodistes, és a dir un *culebrón* amb molts guionistes: la mort de Gorbaxov a *Camaleó* no és pas més falsa que el videojoc sense morts que ens van servir els mitjans com a presumpta crònica de la guerra del Golf.

Bé, doncs els protagonistes d'aquesta novella per capítols que és la informació —o d'aquesta realitat successiva, per dir-ho amb una fórmula més apropada a l'excellent de Llorenç Gomis— són un referent lingüístic important pels receptors del missatge. ¿Com parlen?

Per esbrinar-ho vaig rebre un petit ajut del Centre d'Investigacions de la Comunicació i de la CIRIT: 300.000 pessetes. Vaig gravar els 26 programes, els vaig passar de vídeo a àudio, em vaig fer un fart de sentir les cintes, me les vaig fer transcriure —pagant els transcriptors ja em vaig gastar la meitat de la subvenció—, les vaig tornar a escoltar moltes vegades tot prenent notes... En fi: vaig anar estudiant molt meticulosament totes les característiques de la llengua dels personatges, i contrastant-les amb la normativa que hi havia sobre cada un dels problemes que plantejava la seva llengua espontània, pontània.

Després vaig fer una enquesta entre els entrevistats d'*El català que ara es parla* (és a dir en síntesi entre professionals de la llengua en un aspecte o en un altre). Les qüestions que l'enquesta plantejava eren moltes, però al capdavant es tractava de veure què en pensaven els professionals de la llengua de les diguem-ne infraccions de la normativa comeses pels protagonistes de l'actualitat. No pas de totes, sinó d'una dotzena de molt freqüents que vaig seleccionar i que em van semblar representatives, sobretot perquè estaven totes elles en el límit entre allò que s'admet i allò que no. Perquè l'enquesta no fos tan sols entre experts qualificats, és a dir perquè el sufragi no fos estrictament capacitari, sinó una mica més «universal», també vaig passar l'enquesta als meus estudiants de tercer curs de periodisme.

I això va ser *Paraula viva contra llengua normativa*, que du com a subtítol *El català espontani dels mitjans audiovisuals* (escrit així, com ho fa el professor Solà) i que ha servit com a mínim per generar dos llibres més, muntats sobre la base de citar-ne amplíssims extractes i combatre'ls: els autors d'aquestes seqüeles m'haurien de fer partícip del seu percentatge de guanys, però com que el món de l'edició en català és modestíssim, anar als tribunals significaria que em costés més el farciment que el gall.

Fet això, doncs, a Catalunya, ara em toca fer-ho a Mallorca i a València (Perpinyà, la Franja i l'Alguer els deixo per un de més patriota que jo, que n'hi ha molts). I després tinc el projecte d'escriure una autobiografia sociolingüística, que és una idea que va néixer quan preparava *El català que ara es parla*, on, amb una modèstia d'espai evident, vaig incloure una mena de síntesi biogràfica de cada entrevistat, enfocada des d'un punt de vista sociolingüístic: la seva relació amb la llengua, els seus orígens, les seves influències i preferències, etcètera. Em sembla que una biografia feta amb aquest propòsit explicaria força les opcions lingüístiques de cadascú. És una mica com *Pompeu Fabra, el meu pare*, un llibret magnífic que acaba de sortir i que és una conversa sobre el pare de la llengua, una entrevista que li fa Rosa Maria Piñol a Carola Fabra: em sembla que ajuda molt a explicar el personatge.

En realitat, la biografia d'una persona relacionada amb la llengua, amb un professional del seu ús, un estudiós o un preceptista, sempre serà, ho vulguem o no, un treball de sociolingüística: on han nascut, quina llengua parlaven quan eren petits, per on havien passat, en quins lingüistes s'havien fixat primer, a quines peripècies idiomàtiques havien estat sotmesos, quines coses llegien, quantes llengües sabien i amb quines estaven en contacte, en quina llengua havien començat a escriure, en quina els havien escolaritzat, etcètera etcètera. Em sembla que tot plegat dona un retrat francament aclaridor. ¿Per què, doncs, no sotmetre-m'hi jo mateix?

El que faré en l'estona que queda, abans d'acabar aquest report sense vulnerar les normes horàries de la casa, és oferir-vos un esbós d'aquest projecte. Us en donaré la primícia. Però potser, abans d'entrar-hi, convé que us digui que jo no sóc monogàmic en res: ni pel que fa a les llengües ni pel que fa als meus interessos «científics» o «intel·lectuals» (quan això es publiqui m'estalviaré de fer les cometes amb els dits). Jo, això sí, sóc un individu que li agrada investigar. Entre els records més feliços de la meva vida estan les llargues tardes que em vaig passar a la Biblioteca Nacional de Madrid recollint material per la que va ser la primera recerca de la meva vida, diguem-ho així, que era un treball de curs sobre el dibuixant Ortego i es va publicar en una revista que es deia, em sembla, *Cuadernos de Información* i l'editava el Ministerio de Información y Turismo del senyor Fraga, naturalment durant el franquisme.

(MARCIAL MURCIANO: Es deia *Estudios de Información*.)

Estudios de Información, exacte. En Marcial Murciano, que és un investigador com cal i no com jo, ho recorda perfectament. Gràcies. Bé. Ortego era un dibuixant del segle dinou que no l'havia estudiat ningú; jo feia tercer de periodisme; hi havia un professor que es deia Pedro Gómez Aparicio, però tots li dèiem Pedrogó, i ens exigia un treball d'investigació per admetre'ns a l'examen. Amb aquests tre-

balls ell anava fent la seva *Historia del periodismo español*, cosa perfectament lícita en el món acadèmic com no es cansa d'explicar Amando de Miguel. Ve a ser com el sexe maig-novembre de la tradició taoista: el vell professor t'explica com l'hi has de fer i tu, el deïxeble jove, l'hi fas.

Bé, doncs el Pedrogó em va preguntar què m'interessava; jo li vaig dir que el dibuix d'humor, els *chistes* —en aquells temps en publicava a *La Codorniz*—, i em va dir: «Ortego». I vaig començar a fullejar els volums plens de pols de *La Gorda*, *La Flaca* i totes aquelles publicacions satíriques tan efímeres del dinou: van ser algunes de les setmanes més felices de la meua vida. Una investigació feta a mà, com dirien els francesos. Era el 1968 i a la Biblioteca Nacional no es feien fotocòpies. Havia de copiar a mà, amb llapis, tot el que m'interessava; pendre les notes allà mateix, i després encarregar, per un procediment lentíssim i caríssim, les fotografies dels dibuixos: *oh, les beaux jours!* Hi havia gent molt més expeditiva —em consta perquè ho he vist fer— que tirava pel dret, arrencava la pàgina i se l'endua. Jo no ho vaig fer mai, us ho garanteixo.

Després d'això, al 1970, vaig demanar una beca March de comunicació social. Me la van donar i el resultat va ser el meu primer llibre d'investigació publicat, i el primer sobre la matèria, *De Tono a Perich*, que va aparèixer el 1973. Al 1973 no es podia dir *El humor gráfico en la prensa del franquismo*, que és com es va titular l'edició corregida i ampliada del 1987.

Ja semblava predestinat a ser per sempre més el primer investigador de l'humor gràfic espanyol (és evident que des del punt de vista cronològic encara ho sóc). Però ja us he dit que fer sempre sexe amb la mateixa persona pot ser agradable, però no fer-ho mai amb cap més em sembla una limitació innecessària. De manera que vaig començar a exercir cim a crític de cine al *Diario de Barcelona*, mentre acabava la carrera de filologia; i em van entrar ganances —una *voglia matta*, com diuen els italians— d'historiar l'enfrontament crític que es va produir als anys seixanta entre *Film Ideal* i *Nuestro Cine*. Dit i fet. D'aquí en va sortir la meua tesi doctoral, i més tard els dos llibres *Crítica cinematográfica española* i *Hollywood en Argüelles*.

Aquesta qüestió no la tinc pas abandonada, com ho demostra la investigació que he començat sobre Marcelino Villegas, que va morir fa un parell o tres de mesos, i els altres crítics «marcians» de *Film Ideal*. Tampoc no tinc abandonat totalment el terreny de l'humor gràfic. Estic fabricant un monstre molt gruixut sobre Loredano i la caricatura personal, que no sé què en sortirà. Però abans he d'acabar la tetralogia sobre el català oral als mitjans, que és del que us he parlat al principi.

Per tant, en els deu minuts exactes que em queden, si no m'equivoco, us faré l'aperçu escanyolidíssim de la meva autobiografia sociolingüística que us havia anunciat.

Tota la meva família és del Ripollès. La meva mare, el meu pare, el meu avi matern, les meves dues àvies —que eren cosines germanes—, de Sant Joan de les Abadesses; encara que alguns Comamala i alguns Bellapart relativament llunyans provenien d'Olot. El meu avi Tubau era de Vilallonga de Ter, a la vall de Camprodon. Això de Vilallonga arribava fins als avis del meu avi, em sembla. Més enrere anem a parar a l'altra vall del Ripollès, la vall de Ribes, i als rasos de Tubau, a la frontera del Berguedà.

Jo vaig ser el primer barceloní de la família. No pas per casualitat però poc se'n faltava, perquè va ser durant la guerra, al 1937, i tant la meva àvia Bellapart —que era fundadora del PSUC— com el meu pare —que era fundador de la FAI— anaven i venien del front. La meva àvia i el meu pare van anar a raure, després de la Retirada, al camp de concentració d'Argelers. La meva àvia es va quedar a França o, si us ho estimeu més, va passar de la Catalunya sota dominació francesa al Llenguadoc. El meu pare, gràcies a les influències que va moure la part de dretes de la família (els Tubau ja eren «ciudadans honrats» de Barcelona al segle setze, em sembla, i sempre hi ha hagut una part de la família molt conservadora i amb diners), doncs el meu pare va poder tornar a Barcelona amb temps suficient per engendrar la meva germana Mariona i morir-se.

La meva mare es va trobar amb dues criatures, una de quatre anys i una altra de sis mesos. No tenia res, totes les finques i els negocis se'ls havia quedat, mai no he aconseguit saber com, la part franquista de la família —els Comamala i els Giralt; els Vinyeta eren més d'esquerres— i ella, la meva mare, havia de rebre'n almoines, cosa que no li venia gaire de gust. Com que d'altra banda no sabia fer gran cosa —era noia i per tant havia rebut una educació més aviat ornamental—, va decidir d'anar-se'n a França, a ca la seva mare. Allí ens en vam anar tots tres, i ens hi vam estar fins quan jo vaig tenir 14 anys.

Era un poblet de 800 habitants que es diu Cordes i és un dels llocs històrics de la croada dels albigesos. Dels 800 habitants dels anys quaranta, uns 350 eren espanyols refugiats (ells sempre es van autodenominar refugiats, mai exiliats, perquè sempre s'hi van estar amb consciència de provisionalitat, mai no es van integrar del tot a la societat francesa: allò era només una sala d'espera on s'estarien els cinc minuts que faltaven fins que allà baix es girés la truita).

Una de les causes del meu escepticisme polític, una de les raons profundes de la meva desconfiança envers els grans projectes de canviar el món, em sembla que arrenca de la meva convivència, en una edat clau, amb aquella colla de somiatruïtes idealistes, per dir-ho

d'una manera suau i carinyosa, que és la que correspon al record que tinc de tots aquells espanyols podrits per la nostàlgia de la pàtria perduda i dels somnis assassinats.

Ja us explicaré perquè dic espanyols en comptes de catalans. Però abans potser convé dir que allí es produïa una situació de contacte entre quatre llengües, pel que fa a la meva germana i a mi. La llengua oficial i la que més fèiem servir, lògicament, era el francès, i d'una manera molt dura. La llengua dels pagesos i de la gent gran era el *patois*, que és com en diuen els francesos de la llengua d'oc degradada que ells mateixos han patuesitzat: és allò d'obligar els negres a il·lustrar botes i després dir que els negres només serveixen per fer de il·lustrabotes. Els del poble parlàvem poc el patuès, però els que venien de pagès —Cordes era un *chef-lieu de canton* i tenia l'única escola de la zona—, els que venien d'aldees de 25 cases, o de quinze, arribaven parlant *allò*.

Quan el mestre enxampava dos nens de pagès —això no m'ho invento, això jo ho he viscut, i no parlo del segle passat sinó de 1947 i 1950—, quan el mestre, que d'altra banda no era una persona especialment sàdica, sorprenia dos nanos parlant patuès, encara que fos al pati, els cridava, els hi feia posar els dits juntets com una escarxofa i els hi fotia un cop de regla a les puntes, que és on fa més mal.

Bé. Doncs llavors hi havia aquesta llengua que si la parlaves et fotien un cop de regla, hi havia el francès, que era la bona, i n'hi havia una altra, que la parlaven entre ells i sobretot amb els seus pares molts dels fills dels refugiats. Aquesta altra llengua —que naturalment era l'espanyol— no tenia tant prestigi com el francès però tampoc no era tan perillosa com el patuès, perquè el mestre no t'hostiava si et sentia parlar-la. Els que la usaven eren senyors i senyores que ara feien sabates amb pneumàtics vells o veremaven, però que a Espanya havien sigut mestres o funcionaris de Correus. Fins i tot alguns d'ells escrivien en uns setmanaris que venien de Toulouse i que es deien *Mundo Obrero* o *Solidaridad*.

I encara n'hi havia una altra, de llengua, que només la fèiem servir l'àvia, la mare, la Mariona i jo: el català. A la meva àvia, que va tenir un paper localment important durant la Resistència, quan el poble es va omplir de francesos que venien de París —entre ells Albert Camus—, li deien, tant els francesos com els espanyols, «Maria la Catalana». Nosaltres érem els únics catalans allà, i encara que a la iaia Queia li diguessin la Catalana, pels francesos érem tan espanyols com els altres.

Era una situació esplèndida per un futur aficionat a la sociolingüística. Hi havia una jerarquia clara, encapçalada pel francès —la llengua de l'escola, la llengua de la ràdio, la llengua que ens ensenyaven a llegir i a escriure—, i amb una «última» indiscutible que era el patuès, aquella mena de cosa que parlaven els pagesets que baixaven

de les muntanyes, muntanyes baixetes i arrodonides perquè aquell és un país de vinyes si fa no fa com l'Anoia. Ara: entre l'espanyol i el català, que eren les intermèdies, l'ordre de prelació ja no estava tan clar: aviat vaig llegir el *Romancero Gitano* en una edició feta a Toulouse, però d'altra banda la meua àvia rebia cada mes una revista amb format de diari que es deia *Lluita* i estava escrita en català (era l'òrgan del PSUC), i la meua mare ens llegia en veu alta poemes de Maragall i de Mossèn Cinto (ella deia sempre Mossèn Cinto, no pas Verdaguer).

Bueno, quan jo tenia 14 anys vam tornar aquí. Potser convindria dir que el primer record escolar que tinc és espanyol, d'abans d'anar a França. Quan va morir el pare, la mare em va enviar a Gelida, a viure amb una germana de la meua àvia Bellmunta (Vinyeta). La meua tia Anita era majordona del rector, i em va fer anar a unes monges on jo era l'únic nen —només i havia nenes— i on es parlava només en català, com a casa. Després vaig tornar a Barcelona i em van portar a una escola del Clot —que era el barri on vivíem—, i allí, per primera vegada en ma vida, em vaig trobar que tothom parlava en castellà i la mestra es dirigia a mi parlant-me també en castellà. El castellà era una llengua que havia sentit per la ràdio, es pot dir que en tenia un coneixement passiu, però mai no l'havia sentida parlar a la gent, mai no havia hagut d'usar-la com a vehicle de diàleg, mai no m'havia passat pel cap que algú pogués dirigir-se a mi parlant allò. Vaig tornar a casa plorant i dient que no volia anar mai més a aquell «cole». Em sembla que mai, mai no podré acceptar que la immersió lingüística pot ser bona. M'ho hauré de fer mirar. Per sant Freud segurament, no pas per sant Arenas.

Tanco l'incís i acabo. Aquí vaig anar a Radio Juventud, a l'Institut del Teatre —que en aquell temps es deia Instituto del Teatro i s'hi parlava només en castellà— i a Madrid, a l'Escuela Oficial de Periodismo. Tot plegat vaig anar adquirint un castellà oral i escrit francament bo, i em vaig acabar guanyant la vida amb aquella llengua que un dia, quan era petitet, m'havia produït aquell disgust tan gran: tot és relativament relatiu, com podeu veure. O com diuen ells, «*el tiempo todo lo cura*».

A Madrid m'hi vaig estar deu anys, estudiant periodisme mentre escrivia als diaris i feia d'actor de ràdio i de doblatge i després de locutor a la televisió, que aleshores començava a fer-se un mitjà important. També hi vaig aprendre a escriure català, per correspondència, en uns cursos que vaig veure anunciats a l'ABC i que em sembla que organitzava el professor Amadeu Soberanas sota l'aixopluc de la Universitat de Barcelona.

El retorn a Itaca es va produir el 1970. A poc a poc em vaig anar adonant que la meua llengua materna també podia ser una eina literària. Vaig començar fent poesia i lletres de cançons, després vaig

fer novella i finalment periodisme: oral a la televisió (també hi havia fet d'actor als espais de teatre català) i escrit als diaris. Més ben dit: el meu primer text periodístic publicat en català va ser al setmanari *Oriflama*, i era un article sobre el cas Huertas, que el *Diario de Barcelona* —del qual era redactor— havia considerat imprudent de publicar i que jo mateix em vaig traduir del castellà originari.

I amb això arribem al principi, és a dir als poemes que estava escrivint a Cambridge el 1982, que em van portar a l'estudi de l'ús oral públic de la meua llengua materna. I aquest concepte de llengua materna, que els immersors volen desterrar però que Noam Chomsky encara defensa, jo el continuo tenint força clar, tot i —o potser a causa de— la collecció d'avatars lingüístics de la meua biografia. Tinc molt clar quina és la meua llengua materna, i sé molt bé que determinades ressonàncies —tant si faig periodisme com si faig literatura, suposant que siguin coses diferents—, determinades ressonàncies no las sentiré mai en una altra llengua; encara que sigui una llengua que domini a fons i estimi molt, com és el cas de l'espanyol, o la llengua en la qual he sigut escolaritzat, com és el cas del francès (i quan dic escolaritzat estic dient des de l'escola primària fins al doctorat universitari, ja que sóc doctor en filologia francesa i no pas catalana o espanyola). Malgrat això, hi ha una sèrie de coses que mai no podré fer en francès ni en castellà, que només podré fer en català; i potser aquest va ser un dels factors que em van induir a investigar primer el català oral i a deixar com a possibilitat llunyana —ja haurà de ser quan em jubili— l'estudi del català periodístic escrit.

És clar que no fa gaire va sorgir la meua passió quasi senil per l'italià, que m'ha portat a estudiar-lo a fons i a buscar qualsevol excusa per parlar-lo i escriure'l. Però és obvi que això és una altra història, i ja m'he allargat cinc minuts més del compte. No diré res més.